

Acten ¹⁾ *van den synode particulier, gehouden bynnen Rotterdam, begonnen den XXV^{en} Aprilis 1581.*

Na den gebede syn gekoren: praeses VALERIUS TOPHUSANUS, assessor RENERUS DONTECLOCKE, scriba HENRICUS DE CORPUT.

Syn gecompareert ende hebben heure credentiebrieven gethoont van wegen der classe van Rotterdam: VALERIUS TOPHUSANUS ende PETRUS CARPENTARIUS, dieners van Rotterdam ende Schiedam respective; van wegen der classe van Delft: RENERUS DONTECLOCKE, diener van Delft, ende JAN HEYMANS, ouderling tot Naeldwyck; van wegen der classe van den Hage: DYRCK PIETERSZ, diener, ende JAN BERNAERTSSZ, ouderling te Voorborch; van wegen der classe van den Briel: EGIDIUS JOHANNIS ende JOHANNES HORSTIUS, dieners van den Briel ende van de Oude Tonge respective; van wegen der classe van der Goude: CHRISTIANUS SINAPIUS ende HENRICUS CAESARIUS, dieners van Oudewater ende Schoonhoven; van wegen der classe van Dordrecht: HENRICK DE CORPUT, diener, ende MICHEL VAN

---

¹⁾ Aan de buitenzijde van deze acte is een papiertje vastgeplakt, waarop met een latere hand geschreven staat: »Dese acte moet gegeven worden aan collega Thierens om in de sijnodale kas te leggen”.

VLEECK, ouderling tot Dordrecht; ende van wegen der classe van Gorcum ende Bommel: RODOLPHUS VELTIUS ende WILLEM VINCK, dieners te Gorcum ende Noordeloos.

De brieven syn gelesen ende geaccepteert. Evenwel, diewyl die commissie der gedeputeerden uut den classe van den Hage een clause was innehoudende ende de gedeputeerde van der Goude oyck een articule in commissie hadden, daermede genoech stemmende, namelick dat sy begeeren, eer men tot houdinge des generalen synode sal voirtvaren, dat aen syne Excellentie ende myne heeren Staten Particulier van Hollant ende oyck Generael aengehouden sal worden, dat sy willen eenige uut heeren middel deputeren om den synode generael by te wonen ende tgene dat daer besloten sal worden uut Gods Woort ende tot goede ordeninge der kercken authoriseren ende doen onderhouden, soe heeft RENERUS DONTECLOCKE aengegeven van der classe van Delft ende Antwerpen wegen, dien het uutschryven der generalen synode opgeleeght is geweest, dat gantschelick heure meyninge is geweest sulcx als voor versocht wort te doen ende dat syt overlant gedaen souden hebben, hadden de heeren Staten vergadert geweest. Nyttemin dat hen dunct, oftschoon mynen heeren Staten nyet en beliefte heure gedeputeerde daertoe te ordineren, dat men nochtans (nadien de Excellentie ende heeren Staten van Hollant tegens de generale vergaderinge geen swaricheyt en hebben maer veelmeer genoehsaem deselve bewilligen) metten generale synode voirtvaren sal, gelyck dat in den synode te Dordrecht anno LXXVIII is besloten geweest. Soe hebben de broeders generalick besloten, dat men alsoe doen sal ende voirtvaren in alle gevalle, doch tot beter bevorderinge sal uut desen synode aen de classe van Delft geschreven worden, dat sy het versueck aen de Excellentie ende heeren Staten eerstesdages willen doen.

HENRICUS CAESARIUS, diener van Schoonhoven, heeft overgelevert de acten van den voorgaenden particulieren Suythollantschen synode, gehouden bynnen Schoonhoven den xvten Septembris anno xvclxxix.

Daerna is geadviseert, dat men in den generalen synode aengeven sal, dat het goet ware, dat de voorgaende synodale acten ryepelick oversien worden ende wat daerinne noodich is ende dienende tot kerckenbedieninge ende regeringe opt allercortste byeengebracht worde in forme van kerckenordeninge, die by de hooge overheyte gesancieert ende by allen kercken tot verbeteringe gehouden moge worden.

Syn oyck gelesen de acten synodael, gestelt tot Dordrecht anno LXXVIII, ende heeft dese vergaderinge daerinne gemerct ende goetgevonden den

synode generael (onder correctie) voir te stellen, tgene dat navolcht. Ende daermede syn veel vragen, tot deser vergaderinge gebracht, na heuren besten beantwoort doch gerefereert totten generalen synode.

In den eersten capittel, lydende van den dienaren des woorts, ouderlingen ende diakenen opt het me artickel aengaende de anstellinge dergener, die te voren in dienst nyet en syn geweest, dat sulcke, woonende in een plaetse daer christelicke ordeninge is, der gemeenten behooren voirgesteld te worden oft yemant eenige hinderinge weet, waeromme sy totten dienst nyet gevordert en mogen worden, gelyck sulcke voirstellinge van ouderlingen ende diakenen geschiet. Ende diewyl seldom geschiet, dat sy ten dienst behouden worden ter plaetsen, daer sy woonende syn, worden oyck dicwils gesonden op plaetsen, daer noch geen gemeenten vergadert en syn, dat het goet ware dat sy in den consistorie ende classe met vasten ende gebeden aengenomen worden in den dienst ende daerna als dienaers gepresenteert ter plaetsen, daer sy beroepen oft gestelt worden te dienen, om na beproevinge opentlick met consent der overheyt ende der bueren oft der gemeente, daer eene is, in den dienst bevesticht te worden.

Opt iiii^e articule desselfven capittels, dat het wel wat claerder gestelt mochte worden ende dat het goet ware gestelt een algemeyne forme, daerna alle dienaren, die totten kerckendienst toegelaten sullen worden, geexamineert worden.

Opt v^e articule, dat d'opleggen der handen meestendeel nyet en wort geobserveert in onsen quartiere, doch soude wel stichtelick konnen geschien, als het aennemen der dienaren in den consistorie ende classe soude gedaen worden als voir.

Opt vi^e articule desselven capittels, dat de woorden geheelick toeeygenen met christelicke discretie verstaen behooren te worden, al en ware aen d'een oft d'ander syde geene conditie by de aenneminge besproken. Ende gelyck int ii^e capittel articulo 10 geen lidmaten dan met gemeynen advyse attestatie en behoort gegeven te worden, soe dunct deser vergaderinge noodich, dat in allen classen bevolen worde, dat een dienaer oft twee eenen anderen geen attestatie en gheve dan by consent des gemeynen classe, gelyck sulcx classicaliter behoort te geschien; dat men oyck toesie, dat deselve attestatien na de waerheyt geschreven worden om geene kercken met attestatien te vercorten, gelyck wel geschiet is.

Opt xiiii^e articule desselven capittels, dat, gelyck daer der diake-

nen ampt geschreven staet, alsoe oyck wel der dienaren des woorts ende der ouderlingen ampt gestelt behoort te worden.

Item dat op veel dorpen de vergaderinge der aelmoessen in den kercken noch staet gantschelick by de oude Heyli[ge] Geest-meesters, dat oyck de diakenen in veelen steden in heuren dienst groote beswaringe vinden, alsdat de last der armen, die buyten de gemeente syn, oyck tot heur bedieninge komen, daertoe de hantreyckinge nyet en mach bestrecken, daeromme men voidragen sal, dat het goet ware een gemeene aelmoessenordeninge te maecken, tot welcken eynde de gedeputeerde deses synode medenemen sullen eenige ordonnantien van Gereformeerde kercken om die in den synode te laten hooren. Sullen oyck de dienaers van den steden, welcker diakenen hen beswaert vinden, den gedeputeerden de informatie, hiertoe dienende, medegeven.

In den nen capittel opt eerste artikkel, dat het goet ware alst de noot vordert eene provinciale vergaderinge te houden, dwelck wel gedient soude hebben in den twist van Leyden, moste dan ordeninge gemaect worden, hoe die geconvoceert soude worden.

Opt ne article, diewyl eenige predicanten van heuren classe gecensureert oft gesuspendeert, item dat litmaten der kercken gedisciplineert synde na kerckelicke wyse, heur daertegens gestelt ende beweert hebben met het Hoff van Hollant oft andere politissche judicatuere, sal hierinne remedie gestelt moeten worden, opdat, als de kercke in heure palen blyft, sy van de overheyt in heure kerckelicke bedieninge nyet behindert en worde. Hierover is in der tyt deser vergaderinge uut oorsaecke van de handelinghe met MICHEL ANDRIESSEN, [die] diener was te Sevenhuysen, hierna in den particularibus geruert, een acte van den Hove van Hollant vercregen in date primo Majj 1581, daarmede den synode wort vrygelaten met kerckelicke censuere na Gods woort ende met goede conscientie voirt te varen. Ende is in deser vergaderinge generalick goetgevonden, dat voirtaen geen dienaer aengenomen en sal worden, tensy dat hy hem expresselick der kerckelicke censuere onderworpe ende datselve in den classeboeck onderteekene. Ende van denghenen, die in dienst syn, sal sulcx oyck gevordert worden.

Opt ix^e article, dat de afgestorvene op te teekenen in onsen quartier nyet geobserveert en wort ende daeromme, indien het noodich is, sal gemedieert moeten worden.

Item de namen der gedoopten kynderen ende der ouders ende getuy-

gen noch de dach haers doops en worden in veelen kercken nyet opgeschreven. Nochtans wort dat raedtsaem geacht om dieswille eenige hartneekige Papisten ende de Wederdooperen, oyck de verachters der sacramenten, heuren kynderen ongedoopt laten, opdat de gedoopte opgewaschen heures doops versekert syn mogen, dat men op deselve oyck te beter opsicht hebbe ende die versorge, dat men de getuygen moge heures ampts vermanen, opdat namaels geen ongedoopte ten avontmael toegelaten en worden, opdat deghene, die den doop nalaten, als verachters des verbonts Godes ter gelegentheyt vermaent mogen worden soot behoort ende, behalven tgene voorsz. is, opdat het ouderdom der kynderen, de namen heurer ouders ende heur borgerrecht, alles tot civilen saecken dienende, uut de opschryvinge der gedoopten kynderen bewesen moge werden. Is daeromme noodich hier ordre op gestelt te worden.

Opt x^e articule des nen capittels soeveel aengaet die armen, die met attestatie verreysen, diewyl het nu een ander tyt is met de openbare gemeenten, als het met de heymelicke was ten tyde des Eembdenschen synode, ende dat in desen artickel hieraff nyet sunderling geruert en is, dat men daeromme in den synode generael de Eembdssche articulen revideren ende nu besluyten sal, wat men na gelegenheyt des tyts ende verhael der gebreken uut allen provincien noodich bevinden sal.

Opt xii^e articule van eenen ouderling mede te brengen wort nyet geobserveert dan in eenige groote steden om der costen wil. Schynt dat ment om veel oorsaecken vry soude mogen stellen allen kercken eenen ouderling te seynden oft nyet te seynden.

Opt xix^e articule des nen capittels wort geacht nyet raedtsaem te syn soeveel ouderlingen te seynden als dienaren tot sulcker vergaderinge, daer sware saecken te verhandelen syn.

Opt xxix^e articule heeft de synode particulier, overmits sware saecken in den synode generael te verhandelen sullen syn, goetgevonden ditmael uut te seynden drie dienaren des woorts ende eenen ouderling. Ende syn daertoe met gemeynen stemmen vercoren ARENDT CORNELISSEN, ROELOFF VAN VELDT ende HENRICK DE CORPUT, ende joncker ANTHONIS VAN NYEVELT, ouderling te Schoonhoven, denwelcken VALERIUS ende PETRUS CARPENTARIUS de credentzbrieven, hiertoe dienende, van deser vergaderinge wegen medegeven sullen. Ende sullen de voorsz. verordineerde uut tgene dat in desen synode verhandelt is nemen ende in geschrifte stellen, tgene dat sy oorbaerlick sullen bevinden voirgedragen te werden.

In den derden capittel van den scholen opt eerste articule sal de sy-

node generael vermaent worden neerstich aen te houden, dat de universiteyt van Leyden (alsoe doch geene andere in den Nederlanden is) met professoren van allen faculteyten bestelt ende gesteret worde, nyet alleen in der theologie, rechten ende medecynen, maer oyck in der dialectica, rhetorica, physica, ethica, mathematica et linguis etc. Item dat de studenten nyet te vroeck uut der particulier scholen te Leyden op de universiteyt gebracht en werden om te genyeten het privilegium van de aechynse tot schade van heuren studien, waerinne oyck gebreck is in anderen particulieren scholen etc. Item dat men in allen steden particuliere Latynsche scholen aenstelle, daer se nyet en syn. Item dat men by advyse van de academie oft anderssins in allen particularibus scholis tot bevorderinge der jugent, als sy van de eene schole in de andere coompt, aenstelle, dat gelycke fundamenten ende forme van institutie overal gehouden worde, opdat de boecken, den kynderen dienlick, bequamelicker ende tot lichterem pryse gedruickt ende vercocht mogen worden. Item dat in allen steden opsienders der scholen gestelt sullen werden, opdat de meesters heur ampt doen. Ten lesten dat men aen de heeren Staten sal suppliceren, dat de scholen op de dorpen opgericht mogen worden mette middelen, die eertyts daertoe gestaen hebben, ende sullen de dienaers elck in syn dorp heur neersticheyt hierinne doen soeveel hen mogelick is. Ende alsoe de heeren Staten van Hollant nu onlanx een bevel hebben uutgaen laten over de scholen, sal daeromme t'elcker plaetse de particuliere overheyte aengesproken ende gebeden worden de hant daeraen te houden ende diewyl de heeren Staten d'examen aen de classe gestelt hebben, soe salt by deselve oft uut heuren name gedaen worden.

Opt 11^e articule van denselven capittel sal men de heeren Staten van Hollant ootmoedelick bidden om heur beslyt van de stipendiaten der steden gantschelick int werck te stellen ter eeren Gods, vorderinge des landes ende opbouwinge der kercken. Ende diewyl eenige particuliere goethertige persoenen ende besondere dieners des woorts wel begeeren kynderen ter scholen te houden, maer mits armoede, sobere neeringe ende cleynicheyt der stipendien respectieve die excessive costen, die te Leyden in der universiteyt vallen, nyet en connen dragen, sal raedtsaem syn te versuecken, dat collegia in maniere als die fraterhuysen plegen te syn (uutgenomen de affgoderye ende superstitie) opgericht worden, daer sulcke studenten met lydelicken costen gehouden mogen worden.

Opt 111^e articule, dat de rectoren ende andere schoolmeesters de Belydinge des geloofs oyck behooren te onderteecken.

In den 111^{en} capittel opt 1^e artickel sal datselve articule nyet alleen

om de eenicheyt der leer, maer oyck om de gesuntheyt derselve te betuygen int werck gestelt worden, daert noch nyet geschiet soude mogen syn. Ende soe tot eeniger tyt een de minste suspicie over eenen dienaer viele in eenich stuck van der leere, is des synode ernstelicke vermaninge, dat de classe met sulcken dienaer in heur vergaderinge van de stucken der leer sal handelen, opdat sy versekeringe hebbe van sulcken dienaer. Ende een dienaer, die in der leer reyn is, en sal geen swaricheyt hierinne maecken ende een, die swaricheyt mochte hebben, kan doir dit middel uut onverstandt geholpen worden.

Vide quaest. 25 particularium Dordraci 78. — Ende diewyl by den Gereformeerden kercken neersticheyt behoort gedaen te worden om de reyne leer te verbreyden ende de tegensprekingen den liefhebbers der waarheyt bekent te maecken, is raedtsaem gevonden, dat in den generalen synode geproponneert sal worden wat middelen men by advys der heeren Staten best soude mogen voirnemen, waermede secten, ketteryen ende verkeeringe van Gods heylige woort, verwerringen van eenvoudige herten verhindert ende gemindert mochten worden opt allerchristelicste. Deser vergaderinge dunct goede middelen te syn, dat openbare disputatien tegens alle ketteryen aengesteld worden by consent der overheyt, doch dat men nyemanden daerom aen goet, lyff oft leven eenige schade soude begeeren te doen, maer alleen dat den eenvoudigen daermede geholpen worde. Item dat een boeck gemaect werde, daerinne de reyne leere claerlick voirstelt ende de tegensprekinge van allen ketteryen op het allercortste ende eenvoudichste wederleeght worde. Item dat men acht hebbe opte druckeryen Item dat de dienaers des woorts, als de texten voirvallen, die tegenstrydende leer met discretie straffen. Ende voirnemelick sal tot een goet middel dienen, dat de dieners selve godsalichlick leven ende andere tot godsalichceyt vermanen.

Opt *n^e* articule des *III* capittels, diewyl eenige boeckdruckers ende vercoopers desen particulieren synode aengegeven hebben, dat in den generalen synode gehandelt soude worden over de aenneminge der psalmboecken, by den heere van SINT ALDEGONDE overgeset, soe sy seeghden bericht te syn, begeerende daeromme dat dese synode letten wille, wat ter eeren Gods ende tot opbouwinge syner kercken dienen sal, oyck acht nemen opte schade, die den landsaten daer uut int generael ende hen int particulier toecomen soude etc., soe heeft de synode de saeck overwogen ende goetgevonden, dat de psalmboecken DATHENI voir dese tyt int gebuyck der kercken noch blyven sullen. Ende hebben dese oorsaecken: dat DATHENI psalmboecken noch nyet quaet ende des heeren ALDEGONDII noch nyet goet geoordeelt syn ende, indien sy beyde goet syn, soude

collatie tusschen beyde gemaect moeten worden, welke de beste syn. Tegens tgene dat in DATHENI psalmboecken nyet behagelick soude mogen syn, syn in des heeren ALDEGONDII psalmboecken veel elisiones ende vreemde oft onbekende woorden, den gemeynen man onverstandich. Dat de verlegginge der psalmen DATHENI te deser tyt als tot synen nadeel ende schande geschiet doir eenige affectien gesuspecteert soude mogen worden. Soeveel de gemeyne kereke aengaet, dat het periculoes is te veranderen sonder nootwendige oorsaecken. Datter veele lasteren soudon, als geschiet is anno LXVI, doen men de Engelsche psalmen verliet, als oft het tot noch toe quaet ware geweest. Soeveel die gemeente aengaet, dat deselve in heur memorie seer geturbeert ende bedroeft ende in de veranderinge der psalmboecken groote schade lyden soudon. Soeveel de druckers ende boeckvercoopers aengaet, dat sy oyck groote schade lyden soudon als nyet kunnende vercoopen de oude psalmboecken ende geen deel hebbende in de nyewe, totdat de privilegie geeyndicht sal syn. Begeert de synode particulier dat dese ende andere oorsaecken meer in synodo generali overleeght sullen worden.

Item is bevonden, dat by den psalmboek ALDEGONDII gedruet is een catechismus op den name CASPARS VAN DER HEYDEN ende wort geachtet, dat by een particulier persoon sonder voorgaande beraedt der kercken nyet en behorde gedaen te worden. Daeromme is geadviseert, dat CASPAR voorgenoemt daeraff van den synode generael sal vermaent worden ende aldaer rekenschap geven. De redenen syn dese: dat hy synen name nyet en behoort te gebruycken op sulcken werck; item dat hy daerby stelt de woorden gecorrigeert, dewelcke van de substantie des Catechismi soudon kunnen verstaen worden; item dat in de gebeden, cort ondersoek ende anders veranderinge geschiet is; dat het oyck is tegens het besluit des synode generael int IIIe capittel art. 2 et 3; ten lesten gemerct het privilegium, daerachterae geset, den anderen catechismus tacite schynt suspect te maecken.

Item aengaende CASPAR KOOLHAESEN boecken, dat CASPAR oyck sal censuereert worden aengaende de boecken, die hy heeft laten utgaen tegens het besluit des synode generael cap. 4. art. 3., besonder nadien hy de kercken deser Nederlanden ende heure ordonnantien daermede impeert, eer hy syn saecke in eenige wettelicke vergaderinge genoechsaem heeft willen laten disputeren ende overwegen, nyettegenstaende oyck dat hy ernstelick van velen vermaent is sulcx nyet te doen. Ten anderen dat syne boecken sullen geexamineert worden ende rekenschap van hem gevordert. Ten derden als hy genoechsame rekenschap syns geloofs sal gegeven hebben (dewelcke men uut oorsaecke syner boecken wel be-

hoort te vorderen, daer hy suspicie heeft gegeven van onverstandt oft ongesuntheit in der leer), dat hy alsdan hem kerckelicken ordonnantien ende discipline sal onderwerpen ende onderschryven.

Dese vergaderinge oock geadverteert synde, dat in de classe van Leyden een bibel voirhanden is mette annotatien opte marge, waerinne lichtelick vergryp soude mogen vallen ende den ketteren oorsaeck gegeven worden daeruit yet te nemen om te calunnieren, ten ware alles bedachtsaem ende ryfelick gevisiteert worde, soe is geadviseert, dat de classe van Leyden van deser vergaderinge wegen door VALERIUM TOPHUSANUM sal vermanet worden opsicht te nemen, dat in heuren classe nyet toegelaten en worde, daer der kercke Christi schade uut soude mogen komen ende de generale synode oorsaeck soude mogen hebben te clagen.

Is oock geadviseert, dat gelet sal worden opte boecken, welcke JACOBUS BROCCARDUS bynnen der stadt Leyden heeft laten utgaen ende drucken.

Opt ve articule des vyerden capittels sal aengegeven worden, dat het schynt datselve artickel wel wat met andere woorden mochte gestelt worden ende elcker kercken heur vryheyt sonder veel tegen te spreken gelaten.

Opt vie articule, indien van den lyckpredigen versueck gedaen worde, soe adviseert de synode, dat de saeck pro et contra sal overwogen worden ende voornemelick dat hulpe gestelt sal moeten worden om sulcx uut te richten.

Opt ix^e artickel des vyerden capittels, diewyl men veel onordeninge bevindet by den doop der kynderen, dat de ouderen selfs nyet en comen ende dat onbequame getuygen daertoe genomen worden, dat men neerstelick bedencken sal, wat ordere men hierop stellen sal mogen by generale kerckenordeninge. Soeveel de vragen voir den doop belangt, diewyl veele getuygen tot den doop komen, deweleke doir onwetentheyft oft doir afkeeringe van de reyne leere die nyet en kunnen oft willen beantwoirden, hebben eenige geadviseert, dat men die vragen sal veranderen oft in een gemeyn kerckenordering by maniere van vermaning stellen. Andere hebben die veranderinge nyet goetgeacht. Sal hierop in synode neerstich gelet worden.

Opt xiii^e articule desselven capittels, alsoe men bevint, dat int opnemen der litmaten der gemeenten groote verscheydenheyt is ende dat oock aen sommige plaetsen de namen opentlicken van den predigtstoel worden

verkondiget, dat noodich sal syn by den generalen synode neerstelick erwogen oft nyet eenicheyt hierinne ende in anderen ceremonien der kercken gestelt en sal konnen worden, na dewelcke alle kercken hen schullich sullen syn te reguleren. Ende tot dien eynde sullen de classes deses particulieren synode den gecommiteerden deser vergaderinge heure gebreyck schriftelick medegeven.

Opt xix^e articule des mren capittels is een vrage voirstelt geweest, oft het oyck nyet proffyt en ware in absentie des dienaers oft ter plaetsen, daer geen dienaer maer een gemeente waer, dat men op alle Sondagen de gemeente te samen riep ende eenige capittelen uut der h. schrift heur voirase ende daerna de vergaderinge met den gebede beslote, de aalmoessen vergadert hebbende. Is om redenen nyet raedtsaem geacht in absentie eens dienaers, maer wort de generale synode gebeden op middelen te dencken, dat veel predicanten, ten dienst bequaem, in den arbeyt des Heeren gebracht worden.

Opt xx^e artickel van denselven vyerden capittel sal tselve metten elfsten artickel des eersten capittels eens geconferereert ende, ist noot, gereconcilieert moeten worden.

Opt xxii^e artickel, dat het goet ware gesupplieert aen de heeren Staten, eerstelick dat heure E. tot meerder stichtinge wilden ordonneren, dat de vastendagen gemeenlick op eenen dach mogen gehouden werden, dwelck schynt lichtelick sal konnen geschieden, als de merctdagen, op den vastendach vallende, des anderen daechs gehouden worden voir oft na, gelyck men pleecht na de heylige dagen in den pausdom te doen; ten anderen dat de brieven van den vastendagen by tyden uitgesonden ende vercondicht worden, opdat de classen, verde van den Hove woonende, ende de dorpen ter rechter tyt wetenschap mogen krygen.

Opt xxiii^e artickel van den mren capittel, diewyl dat de Sondach aen veelen plaetsen met arbeyden ende groote ongeschichtheyt van leven versuympt ende ontheyliget wort, dat eenige hen nyet en vermyden oyck onder d'avontmael tot eenigen plaetsen te wandelen in den kercken, is geadviseert, dat men de heeren Staten by eene goede supplicatie van des generalen synode wegen dese onordeninge ende allen anderen, die gecommiteert worden tegens de eerste ende tweede tafelen der geboden Gods, sal remonstreren, dat heure E. daerop met goede ordeninge willen versien, gelyck nu ten deel opten vi^{en} gebodt een ordonnantie gemaect is, ende dat sy die doen utrichten.

Opt v^e capittel sal de synode generael geadverteert worden, dat myne heeren Staten van Hollant opte houwelicken een ordonnantie hebben ge-

maect ende noch eenen missyve om deselve beter int werck te brengen utgesonden hebben. Deselve sal nu soewel van den drie Sondaechschen geboden als anderssins in den Hollantschen kercken gehouden moeten werden. Ende indien eenige classen in den heuren aen de uutrictinge eenich gebreck hebben, sullen sy heure particuliere overheyt daerop aenspreken ende bidden de handt daeraen te houden. Ende heur wedervaren mogen sy den gecommitteerden deser synode aendienem om (soot noot is) den gedeputeerden der Staten, die men hopet desen synode bywoonen sullen, de saeck voordr aen te dienen.

Opt ne artickel van den ven capittel, oft de conscientie in de heymelicke geloofen metten selven artickel ontlast is, laet de synode particulier heur duncken, dat deghene, die beloofte gedaen heeft ende nyet en kan noch en begeert te houden, wel behoort vermaent te worden om voir God den Heere ende voir de parthye syne schult te bekennen ende af te bidden. Maer opdat nyemant onbedachtsaem ende lichtveerdelic in soe gewichtige saecken in strick gebracht en worde, is billick, dat men het berou moge nemen ende gebruycken (soeverde die politissche ordeninge die vryheyt toelaet ende sy van byslapinge vry syn) sonder daermede de conscientie voordr te belasten. Ende sal goet syn, dat de heeren Staten versocht worden hierop ordonnantie te maecken.

Sal oyck aen de heeren Staten versueck gedaen worden, diewyl dat het gheestelick hoff afgedaen ende handelinghe van houwelicxsaecken by meest allen overicheden nyeuw is, besonder in cleyne steden ende dorpen, dat het goet ware in de provincie van Holland een houwelicxgericht gemaect, daeraen alle twistige houwelicxsaecken soudn gedevolvert worden.

Opt vne artickel van den ven capittel is een vrage voirstelt, oft twee persoonen, synde oomskynderen, malcanderen mogen trouwen etc. Ende is by den synode geantwoirt, dat Gods woort ende de geschreven rechten dat nyet en verbieden, maer evenwel dat het nyet stichtelick is na deser tytgelegenheyt tselve toe te laten. Ende wort de saeck gestelt aen den synode generael om tselve te laten gelangen aen de heeren Staten ¹⁾.

---

¹⁾ Op een naast dit artikel aan de acten vastgeplakt papiertje staat het volgende: »Die van Leyden, nyetegenstaende dat die van Dordrecht mette magistraet swaricheyt hebben gemaect de geboden te gheven, hebben nochtans getrouwt, sonder weder te schryven oft sonder by ons eenige geboden gegaen te syn, Dyrck Althens ende Mariken Cornelisdochter, susters ende broeders kynderen” Dit is geschreven met dezelfde hand van de acten, namelijk die van den scriba Henricus de Corput.

Opt *vi* capittel van de kerckelicke straffingen is eene vrage voirgeslagen, oft dieghene, welcke in openbare grove sonden gevallen ende groote argernisse hebben gegeven, de facto sonder eenige vermaninge mogen geexcommuniqueert worden ende daerna tot beteringe vermaent. Is by de vergaderinge geantwoirt, dat men nyemant en behoort te excommuniceren, als alleen die te voren vermaent syn ordentlick, maer wel behooren sy van d'avontmael afgehouden te worden. Ende soe geene boetveerdichyet gevonden en wort, sal men totter excommunicatie na intervallen ter discretie van den kerckenraedt procederen. Ende uut respect dat dit artickel tegen de Wederdoopers gestelt is, vindt de synode goet, dat de onordeninge in der Wederdooperen excommunicatie mede wederleeght sal worden int boeck, dwelck van de gemeyne kercken wegen gemaect soude worden, bovengeruert.

Opt *me* artickel des *vi* capittels dient tot breeder verclaringe de resolutie, in den particularen vragen tot Dordrecht articulo 54, daeromme noodich sal syn deselve ende andere diergelycke resolutien hier ende daer in den synodalen gerefereert te worden.

Sal oyck goet syn, dat een gemeene forme der excommunicatie gemaect worde (dewelcke is de bandt van de christelicke kereke) sodanige, die nyet in papier alleen geschreven maer oyck overal int werck gestelt werde. Ende sullen tot dien eynde alle classen met den gedeputeerden des synode mogen overseynden, wat forme dat sy nu houdende syn ¹⁾.

Is voirtgesteld, oft het nyet geraden ware uut den name des synodi *HIEREMIAM BASTINGUM* te vermanen syne commentation oft homilien op den *Catechismum* in druck uut te laten gaen. Is geantwoirt: ja, doch alsoe dat se te voren geexamineert worden.

Een ander vrage, oft het stichtelick is ende raedtsaem eenen persooene, die gans blindt is, tot den dienst des woorts te nemen. Daerop dunct der particulieren synode, dat een blinde van wegèn gelyckformicheyt des

---

¹⁾ Op het in de vorige noot genoemde papiertje staat in verband met het in dit art. behandelde nog het volgende met de hand van Henr. de Corput:

»Vragen Cornelis Korssens

- I. Oft nyemant meer gehouden wort in der gemeenten te syn als deghene, die ten nachtmael gaen.
- II. Welcke van dien, die in der gemeente syn, onder de discipline staen.
- III. Hoeverre de excommunicatie hem strect, te weten oft de geexcommuniqueerde buyten het verbont gehouden sullen worden.
4. Oft nyet goet ware een gemeene forme van excommunicatie te maecken."

volcx des ouden testaments, Levit. 21: 16, nyet en behoort aengenomen te worden, daertoe te mercken staet dat hy syne bedieninge in den sacramenten nyet doen en kan, dat hy oyck nyet lesen en kan eenige schriften maer andere daertoe moet bruycken, dat het oyck by velen spottelick is, nyet en sal in den dienst gestelt worden, ten ware groote uutmementheyt der geleertheyt ende gaven overweegen, doch nyet lichtelick. Ende soeveel als eenige aengaet, die tegenwoirdelick in den dienst mogen syn, adviseert de synode particulier, dat de classe, daer sulcke syn, vermaent sal worden neerstich acht te nemen, oft sy stichtelick dienen ofte konnen dienen.

Op de vrage, oft een dienaer des woorts terecht in synen ampt suspect oft verdacht behoort te worden, dat hy trouwet persoonen, die onordentlick van den byslapen heur houwelick hebben begonnen; item die trouwet twee persoonen, daeraff de een een lidmaet der kercken is ende de andere geen professie gedaen en heeft; item die kynderen doopt, welcker ouders van der religie vreemdt syn ende daerby getuygen bygestelt worden, welke der religie nyet toe en staen; is geantwoirt, diewyl de houwelicke saecken ten deel politisch syn ende dienen tot borgerlicke eerbuerhey, dattet oyck goet is, wat onrecht begonnen, dattet met ordeninge soeveel mogelick is terecht gebracht werde, soe en can een dienaer nyet verdacht worden, als hy sulcke trouwet, want hy oyck de onordeninge daermede nyet toestaet, aenneempt noch approbeert. Item tis raedtsaem ende syn te vermanen die van der gemeente syn, dat sy houwelicken met heurs gelycke, maer als sy ter contrarien hen verlooft ende houwelick begonnen hebben, soe en is in des dienaers macht nyet sy te scheid, daeromme hy se trouwen moet, doch met vermaninge etc. Ende aengaende de kynder, als sy nyet van Joden oft Turcken etc. syn, soe moet se een dienaer doopen. Alle dese saecken gaen wel nyet soe ordentlick toe, als men wel soude wensschen, daerom de Wederdooperen, tegen dewelcke dese vrage gestelt is, oorsaeck nemen te lasteren. Soe is des particulieren synode begeeren, dat dit neerstelick den generalen synode voiredragen sal worden om hieraff aen d'een syde den swaeken bericht te doen over dese saecken int boeck, daer boven aff is verhaelt, ende aen d'ander syde op alles ordeninge te stellen, soeveel mogelick is.

Opte vrage, oft noch nyemant de dieners ende kercken der Gereformeerden religie in den Nederlanden heeft verantwoirt tegen den lasterlicken banbrief des coninx van Spaengien, is nyemant bevonden. Daeromme RENERO DONTERCLOCK opgeleeght is te schryven aen de kercke van Antwerpen, waer dat het schryven, dwelek sy na luyt heurer uutgesonden brieven aengenomen hadden, blyft, dat sy heur schicke te antwoirden tegen den synode generael.

Diewyl men aen de heeren Staten aenhouden sal om consent totte beroepinge des generalen synode te hebben, is raedtsaem geacht, dat men oyck versuecken sal eenen vasten ende bededach om veeler lants noot-saecken ende oyck mede dat God syne genade geven wille tot der aenstaende vergaderinge. De classe van Delft sal hieraff schryven aen de gemeyne dieners van Amsterdam.

Is voirtgesteld, hoe men best remedieren sal mogen opte swaricheyt der betalinge van der predicanten stipendie. Is geadviseert, dat goet ware een request gemaect in den synode generael om aen de heeren Staten over te gheven, opdat sy willen goede middelen voirnemen, daermede eenmael sekerlick versien sy, dat de predicanten met soe grooter beswaringe nyet langer behoeven te loopen na hare betalinge tot bespotinge heurer persoonen ende des diensts ende tot verachtinge der heeren Staten selfs. Opdat het beter geeffectueert werde, ware goet eenige politices lidmaten der kereken te bewilligen, dat sy soelange dese saecke solliciteren, totdat eenmael een goet ende gewenscht eynde moge gevonden worden. Sal denselven politicis tot memorie gegeven mogen worden, wat beswaringen de dienaren in desen gevonden hebben.

Ende soeveel als de verbeteringe der besoldinge aengaet, hoewel deselve cleyn genoeg valt allen predicanten, is evenwel het advys, dat men in allen classen achtinge hebben sal om voirnemelick met gemeyne supplicatie te intercederen aen de heeren Staten voir de noot der dienaren, die met veelheyt der kynderen ende swaren aenval beladen syn. Ende sal de verbeteringe int gemeyn in den synode generael soeveel voirgenomen worden als mogelick, want anders te besorgen staet dat, dewyl andere landen danckaerder syn tegens hare dienaren, de dienaren uut Hollant vertogen souden mogen worden.

De reysen op synoden particulier ende generael vallen den dienaren, die de oncosten uut heure borse dragen moeten, vast swaer, daerom goet sal syn te dencken, waer men de reyskosten nemen sal. Ende is particulierlick een brieff geschreven aen de classe van de Goude, dat de dienaers hen int betalen der reyskosten behoorlick dragen ter tyt toe andere middelen gevonden mogen worden.

Is gevraecht, oft voir de kercken nut ende graden is veel Duytsche predicanten, die de goede authoren in den spraecken nyet lesen kunnen, lichtelick sonder genoeghsame voirgaende exercitie in den dienst te stellen.

Item oft den lidmaten der kercken vrystaet te drucken ende te vercoopen de boecken, die met ketterye oft met eenige onstichtelicke ende schandelicke lichtveerdicheyt besmet syn, desgelycken van den caerten, dobbelsteenen etc.

Oft nyet eene maticheynt aengaende de schilderyen, die men in den huysen heeft, als by maniere van raedt en behoort voirgestelt te worden den ghenen, die nyet dencken, dat sy hen in sulcx konnen vergrypen.

Is besloten, dat elcke classe in desen particulieren synode den gecommitteerden tot behulp der reyse op de handt sal fourneren die somme van thien karoliguldens.

Der classe van Rotterdam is opgeleeght den naesten synodum particulier te beschryven ende te beroepen ende sal daertoe macht hebben, soe daerentusschen eenige swaricheyt oft oneenicheyt voirviele in den classen, hieronder geroerende, dieselve by haerselven oft hare gecommitteerde te eyndigen, ist mogelick. Ende soe het nyet en can alsoe geschien ende dat het een saeck van grooter consequentie waer, sal des te eer synode mogen beroepen. Sal oeyck dieselve classe macht hebben andere classen, in denwelcken aen particulieren persoonen wat ontbreeckt, te vermanen.

Alsoe desen synode voirgecomen is de swaricheyt, die de dieners ende gemeente van Utrecht hebben metten predicant in sint-Jacobs kercke, welke swaricheyt nyet alleen dier stadt maer den gemeynen kercken seer prejudiciabel is, soe is VALERIO TOPHUSANO ende CORPUTIO last gegeven, dat als sy na Woorden ende Bodegraven reysen, dat sy voirttrecken na Amsterdam om te besien, oft sy in der saecken van Utrecht wat goeds konnen doen

Dese handelinge synodale bovengeschreven metgaders tgene, dat in particularen saecken gedaen is, hierna beschreven in wat meer als vyer bladeren papiers, geteekent by den praeside ende scriba deser vergaderinge, is voleyndiget den iiii dach in Meye anno xvc ende lxxxI. T'oirconden dese by de nagenoempde persoonen onderteeckent.

VALERIUS TOPHUSANUS PAULI.

HENRICK DE CORPUT.

REIJNERUS DONTLOCKE.

AEIDIUS JOHANNIS FRISIUS sst.

PETRUS CARPENTARIUS.

HENRICUS CAESARIUS.

WILHELMUS VINCK.

JOHANNES HORSTIUS.

JAN HEYMENSZ BLANCHET.

CHRISTIANUS SINAPIUS VENLO.

RODOLPHUS VELTIUS, minister verbi.

Particularia

Is verhoort het geschil tusschen classe van Dordrecht ende van der Goude over de aenneminge JOHANNIS GERARDI, eertyts dienaer in Barendrecht in de classe van Dordrecht, nu staende te Ouwerkerek in de classe van der Goude. Is oyck tegenwoirdich verhoort JOHANNES GERARDI ende eyntelick denselven JOHANNI (na ernstelicke christelicke vermaninge) opgeleeght van syne onordeninge syn schult noch te bekennen aen NICLAES VAN TRIER ende CORNELIS FRANSSEN, ouderlingen tot Dordrecht, ende te hueden dat sulcx nyet meer aen hem gevonden worde. De andere censueren over denselven JOHANNEM, diewyl sy nu nyet soe stichtelick en souden konnen geschien ende andere redenen, syn by consent der gedeputeerden van Dordrecht JOHANNI geremitteert. Ende is classe van der Goude vermaent van dat sy in deser saecken sonder de classe van Dordrecht nyet en behoorde JOHANNEM GERARDI aengenomen oft de censuere geremitteert te hebben. Ende sullen alle classen wachten onordentlick d'een in des anderen ampt te varen volgende het leste articule van de synodalen.

Daer is eene verwisselinghe geschiet tusschen classe van Delft, die Vlaerdingen in heure classe aengenomen, ende classe van Rotterdam, dewelcke Bleswyck onder heur genomen heeft, waervan de gedeputeerde van Rotterdam verclaert hebben heur meyninge te syn, dat de wisselinghe voir een tyt alleen geschiet is om des dienaers wil van Vlaerdingen, die mette classe van Rotterdam nyet konde overeenkomen, ende dat op wel bevalen des synode generael, tot wiens oordeel sy de saecke noch stellen, oft de verwisselinghe sal blyven oft maer een tytlang dueren. De gedeputeerden des classe van Delft, hierop gehoort, hebben verclaert, dat sy de verwisselinghe int aennememen van Vlaerdingen voir geduerich geacht hebben, nyettemin dat sy de saecke tot decisie des synode oyck refereren.

Opt verschil van de palen tusschen de classe van Dordrecht ende de Goude sal synodus gebeden worden de saecke te committeren aen de synode particulier oft aen beyde classen, dat sy daerinne accorderen mogen na de beste gelegenheyt.

Opte vrage van oomschynderen, neve ende nichte, die tesamen alreede in houwelicxe bywooninghe gecomen syn, soe men verstaet, oft men die trouwen sal, is geantwoirt, dat de dienaers hierinne nyet doen en sullen dan by consent ende toelatinge van den staten van Hollant.

De classe van Rotterdam heeft aen den particulieren synode gerefereert de sware delicten ende vergrypinge, daer JAN JANSSEN VAN BOLSWERT, ge-

noempt JOANNES CAECUS, diener van Bleswyck, inne bevonden is, ende de handelinghe, die classe lange tyt met hem gehadt heeft etc., dwelek al tesamen der classe van Rotterdam bevolen is in schrift te vervaten ende by heur te bewaren. Soe heeft dese synode (advys gevraecht synde wat men met den voorsz. JANNEM doen sal) besloten, dat deselve van synen dienst gedeporteert ende tot wechneminghe van de argernisse, die hy gegeven heeft met synen swaren delicten (daerinne hy na vermaninge gepersevereert ende de suspitien, over hem gevallen, ontkent heeft gehadt ende nu van syne gemeente verlopen is) doir eenen der dienaren van den classe van Rotterdam in der kereke van Bleswyck geexcommuniceert sal worden. Ende dit besluyt sal toecomenden Sondach, den lesten dach in Aprile, als geschiet by advys ende oordeel deser gemeene vergaderinge der gemeynte van Bleswyck voorgesteld, maer Sondage daerna den vijn Meye, indien nyemant daertegens en heeft, int werck gestelt worden. De excommunicatie geschiet synde sal sommigen gemeenten, daer het dienet, te kennen gegeven worden ende RENERUS DONTLOCK sal den ontfanger COOLWIJCK van desen besluyt adverteren.

Aengaende HIERONYMUM HORTENSIVM, diewyl men suspicie heeft, dat hy in onverstandt eeniger stücken der leere soude staen, wort der classe van den Hage vermaent met hem neerstelick daerover te handelen ende, indien de classe dat begeert, sal sy daerover hulpe mogen soecken by de classe van Delft, dewelcke in dien gevalle eenige uut den heuren daertoe deputeren sal.

Insgelycx sal classe van Gorcum doen met HENRICO BULCKIO ende, indien sy hulpe begeert, sal sy die versoecken aen classe van Dordrecht.

CHRISTIANUS SINAPIUS ende HENRICUS CAESARIUS hebben hulpe des synode particuliers begeert tot bevorderinghe van de kereke van Wourden ende Bodegrave volgende de voorgaende acten, van de heeren Staten gegeven. Soe syn hen by de vergaderinge toegevuecht van deses synode wegen VALERIUS TOPHUSANUS ende HENRICUS CORPUTIUS om eerst te Woerden ende te Bodegrave ende daerna (ist noot) by de heeren Staten dese saecke te bevorderen, soe sy ten besten sullen bevinden behoorende. Ende sal hen tot dien eynde credentiebrief van wegen der vergaderinge gegeven worden door RODOLPHUM VELTIUM. De costen, hieromme te doen, indien de heeren Staten die nyet wedergeven, sullen by desen synode gedragen worden.

RODOLPHUS VELTIUS ende WILLEM VINCK hebben hulpe begeert aen den synode, dat Asperen ende Hoechem met eenen dienaar bestelt moge wor-

den. Syn van der vergaderinge wegen gecommitteert CHRISTIANUS SINAPIUS ende HENRICUS CAESARIUS om de heeren van de voorsz. steden respectieve hierover aen te spreken om sy hiertoe te bewegen. Soe nyet utgericht en wort, soe sal classe van Gorcum met supplicatie aen de Excellentie ende Staten hulpe versuecken. PETER CARPENTIER sal de credentiebriefschryven.

Aengaende den Minrebroeder WISHAGEN, dewelcke predigt opten Ruygenhil doir consent soot schynt van den marquis VAN BERGEN, sonder van den classe van Dordrecht (waeronder de Ruygenhil resorteert) geexamineert oft geordonneert te syn, waeromme deselve classe last hadde gegeven aen hem te schryven, adviseert de vergaderinge, dat men schryven sal ende opmanen totten examen etc., onvermindert den marquis syne heerlicheyt.

De classe van Gorcum heeft aengegeven van eenen priester, staende in Lexmont onder Vianen in heuren classe, over denwelcken d'Excellentie syne apostille heeft gegeven, dat hy in synen dienst nyet blyven en soude dan met voirgaende examen ende verordineert van den classe, dat hy dien nochtans nyettegenstaende blyft, om dieswille geen utrichtinge volcht. Is CHRISTIANO SINAPIO last gegeven van der vergaderinge wegen hieraff te schryven aen D. ARNOLDUM ROOJENBORCH, drossaet van Vianen, na de informatie, die de classe van Gorcum hem gheven sal.

Aengaende de kercke van Jaersvelt onder de classe van der Goude is HENRICO CORPUT opgeleeght van der vergaderinge wegen te schryven aen de Raden syner Excellentie. CHRISTIANUS SINAPIUS sal de informatie hieraf seynden.

Alsoe de synode gevonden heeft in der antwoirt, by MICHEL ANDRIESSEN, diener was te Sevenhuysen, overgegeven voir tHoff van Hollant tegens tgerichte van Sevenhuysen, dat hy in eenige saecken hem ontschuldicht op eenen HAYCKO WESTERWOLT, dewelcke omtrent v jaren te Midelharnasch onder den Briel gestaen soude hebben sonder eene kercke op te richten, soe is classi van den Briel belast op desen predicant opsicht te hebben.

Die van der Goude hebben aengegeven, dat een dienaer in heuren classe onordentlick syn houwelick heeft begonnen, oyck onordentlick tot grooten argernisse is levende, ende raedt gevraecht. Is geadviseert, dat classe van der Goude sonder vertreck heur vergaderen sal ende daerinne remedieren na bevinden, ende sal tot heurer hulpe mogen nemen eenen oft twee dienaers van den classe van Gorcum na heuren believen.

Den eersten Meye is in der vergaderinge aengediend, dat EVERHARDUS BOMMELIUS een saecke heeft gehadt tegens CASPARUM COOLHAESEN, daerinne hy gesuccumbeert ende syn wederroep van der stadthuys ende predigstoel, soe men verstaet, is vercondicht, dat oyck HENRICUS GESTRANUS, ter saecken van desen met CASPARO veel moeyten gehadt hebbende, noeh nyet tevreden gestelt en is. Is noodich geacht hieraff met EVERHARDO te spreken ende is tot dien eynde van des synode wegen verschreven te compareren tegen avont oft morgen vroeck ten lancten goets tyts. EVERHARDUS heeft den iien May geschreven ende hem geexcuseert, dat hy nyet komen konde mits crancheit syner huysfrouwe ende overmits hy met CASPARO geaccordeert ende versoent is ende om andere oorsaecken, biddet dat men de saecke wil laten berusten. Is geadviseert, dat men EVERHARDO andermael soude schryven om morgen te compareren. Den iien dach in Meye is EVERHARDUS tot de vergaderinge verschenen ende verhoort. De synode, overleggende de saecke, de boete die hy tot Leyden gedaen heeft ende dat hy syn leetwesen van syne ombdachtheyt ende onwysheyt betuycht heeft ende wat meer hierinne te considereren stont, heeft den voirsz. EVERHARDUM christelick vermanet ende gestraffet ende de saecke tot versoeninge gebracht tusschen RENERUM DONTLOCKE van wegen HENRICI GESTRANI ende den voirsz. EVERHARDUM, alsoe dat RENERUS syns tevreden was. Ende heeft alsoe de synode, soeveel hen aenginck, de saecke hiermede laten passeren, ten ware dat sy in den synode generael de saecke bevonden swaerder te syn, als sy hier verstaen hebben, in welcken gevalle EVERHARDUS hem der censuere des synode generael goetwillichlick onderworpen heeft. Doch soe sullen de gedeputeerde deses synodi, indien EVERHARDI saecke aldaer van CASPARO oft yemanden anders voiredragen werde, syne saecke ten besten verclaren ende vorderen na tgene, dat sy hier gehoort ende gesien hebben. Ende daermede is EVERHARDUS van der vergaderinge verlaten.

Is gevraecht van eenen diaken, dewelcke ute predication blyft, van de reyne leer afgeweken is ende deselve wederspreekt, oyck syn kynt int pausdom heeft doen doopen, wat men met sulcken behoort te doen. Is geadviseert, nadien men verstaet genoegsame vermaningen geschiet te syn, dat voirt na ordeninge der kercken voirtgevaren sal worden.

CORNELIS CORSSEN, diener van Delfshaven, heeft voirstelt eenige vragen ¹⁾, die disputabel syn ende nochtans vooreerst in classe nyet verhandelt en syn. Soe heeft dese synode verordineert VALERIUM TOPHU-

¹⁾ Zie over deze vragen de noot op blz. 202.

SANUM ende PETRUM CARPENTARIUM, ARNOLDUM CORNELII ende RENERUM DONTLOCKE, dieneren uut den classe van Delft ende Rotterdam, dat sy deselve articulen met malcanderen sullen overwegen uut Godes woort ende soe sy vinden, dat het oorbaerlick is deselve articulen in den synode generael te brengen, sullen sy die den gedeputeerden des synode mogen medegeven.

Aengaende de oversettinge van den boeckken BESAE de excommunicatione is stichtelick geacht tselve te laten drucken mits voirgaende approbatie der classe aengaende de oversettinge.

Gelyck het pryselick is, dat men de kercken beeleedet met heerlicke sententien uut der heyligen schrift, alsoe ist goet, dat men in de randen te maecken voirsichtige matigheyt houde, ende voornemelick acht men ergerlick voir de swacke, lasterlick voir de tegenparthye ende sorgelick voir de Papisten, dat men beeldnissen van menschen schildere by deselve schriften, als men nu gesien heeft in de kercke van Rotterdam Syn daeromme de dienaers van Rotterdam vermanet hierinne heur debvoir te doen ende sal een yegelick in synen classe waernemen, dat sulcx nyet en geschiede.

Is voirstelt, oft het nyet raedtsaem ware, dat in 's Gravenhage noch een derde bequame diener tot versterckinge der kercken aldaer ende tot dienst des raedts van Hollant gestelt worde. Is geantwoirt, dat het Hoff ende classe daerom arbeiden ende is classe vermanet daerinne te continueren, totdat het geffectueert werde.

CASPAR SWERINCKHUYSEN, diener van Rotterdam, heeft hulpe ende raedt begeert om te komen tot syne nastendige besoldinge te Bommel, daeraen hy (nyettegenstaende veel sollicitatien) nyet komen kan. Syn by den synode gedeputeert RODOLPHUS VELTIUS ende HENRICUS CORPUTIUS om syne saecke te Bommel mette apostille der Excellentie, hierover gegeven, mondeling voir te dragen op CASPARS costen

Is aengegeven, datter is een capelle te Wilsveen, daer noch groote afgoderye by geschiet Geadviseert dat RENERUS DONTLOCKE hieraff aen den raedtsheere VAN DER MYL schryven sal ende bidden, dat hierinne gemedieert moge worden.

Daer is een vrage voirstelt, oft een, die hem in anderen saecken den oordeel des kerckenraets nyet en heeft willen onderwerpen, ende als hy nu, eenen anderen beleydiget hebbende, daerover voir de justicie be-

troocken wort, oorsaeck heeft te clagen, dat men met hem nyet christelick en handelt. Is geantwoirt: neen, want het wel toegelaten is tegen sulcke ongehoorsame de hulpe des gerichtts te soecken.

Is gevraecht, wat men doen sal met eenen dienaer, die eenen anderen voir de overheyt beroepen heeft. De classe sal de saecke aennemem ende censuere over hen gebruycken.

Oft oyck yemant in den dienst van ouderlingschap oft diakenampt mach verkoren worden oft vercoren blyven, wiens vrouwen geen lidmaten der kercken syn? Is geantwoirt, dat de circumstantien aen te mercken syn ende hoewel men nyet lichtelick sulcke behoort te kyesen, overmits het wel noodich ware, dat de vrouwen mede het ryck Christi vorderden, dat nochtans, daer ment anders nyet hebben kan, die kercke nyet gans onbedienet mach blyven. Sal dese vrage nyettemin den synode generael voirstelt worden.

De handelinghe, die de synode particulier van Suythollant gehadt heeft met MICHEL ANDRIESSEN, diener was te Sevenhuysen.

Den xxvten dach in Aprille anno LXXXI hebben PETER DIERTSSEN, geassocieert met drie gesworen ende secretaris van Sevenhuysen, den synode voirsz. aengegeven, dat nadien MICHEL ANDRIESSEN, heur gewesen diener, nu langen tyt van synen dienst is gesuspendeert, sy daeromme genoodicht syn eenen anderen diener, namelijk CORNELISEN GIELISSEN, diener van Enchuysen, te beroepen. Hebben gebeden, dat de synode handelen wille, dat MICHEL ANDRIESSEN uut den pastoorhuuse kome, opdat de beroepene dienaer daerinne moge trecken, denwelcken sy van dage te dage syn verwachtende, ende dat denselven oyck het stipendie van Sevenhuysen moge volgen. Is hen geantwoirt, dat men MICHELEM ANDRIESSEN voir sal bescheyden, dwelck geschiet is door CHRISTIANUM SINAPIUM ende DYRCKEN PIETERSSEN. Heeft beloofd en Donderdage voir oft namiddach sekerlick te komen ende is alsoe den schouteth ende anderen goeden luyden van Sevenhuysen geantwoirt, dat de synode begeert, dat sy en Donderdage mede tegenwoirdich willen komen.

MICHEL ANDRIESSEN, kerckendiener van Sevenhuysen, ontboden als voir, is namiddach in de vergaderinge van den Suythollantschen synode gecomen ende hem voirstelt synde, dat hy is beroepen om in der saecke van oneenicheyt tusschen hem ende de classe ende die van Sevenhuysen te laten handelen, gelyck het ampt des particulieren synode is de saecken, die in classe nyet afgehandelt hebben konnen worden, te vereffenen, daertoe de synode heur nu geneycht presenteert, soe heeft MICHEL

geantwoirt, dat de saecke voirt Hoff van Hollant hangt ende dat het nyet in synen handen staet hem hierinne te laten, maer dat hy de saecke te Hove, daer se hangende is, bevorderen wil. Daerop na veel onderwysingen, MICHEL uutgegaen ende weder innegecomen synde, is geantwoirt, nadien de saecke den synode is aengedient by den classe van Rotterdam ende oyck by den luyden van Sevenhuysen, die de hulpe des synode begeeren ende hen des synode oordeel onderwerpen, dat oyck de dienaers des classe van Rotterdam in deser handelinge gepresenteert hebben buyten te staen, dat daeromme des synode meyninge is, dat hy MICHEL de saecke behoort te laten verhooren ende tot vereffeninge derselven te treden, want de synode hier gheenssins begeert noch wil aennemen dan alleene wat kerckelick is, ende wat politisch soude mogen syn sal blyven der politisscher judicatuere, onder dewelcke hy hem beroepen heeft; heeft de vergaderinge hem beraedt gegeven tot op Donderdach om bynnen dien dage syne meyninge inne te brengen op sulcken verstande dat, indien hy hem weygert ende nyet en koompt, de synode daerna doen sal, wat na Gods woort ende kerckelicke ordeninge behoort. MICHEL heeft weder geantwoirt, dat hy mits redenen voirsz. nyet en can noch en begeert hem in handelinge te laten, heeft evenwel begeert van des synode voordragen een schrift om hem te beraden. tIs hem geaccordeert op verstande als voir. Actum bynnen Rotterdam in der Suythollantsche synodale vergaderinge den xxv^{en} Aprilis anno xvclxxxI. Hieraff is MICHIELEM copie gegeven.

Den xxv^{en} Aprilis is by den synode verhoort het rappoort der classe van Rotterdam over de questien, tusschen MICHIELEM ANDRIESSEN voirgenoompt ende het gerechte mette gemeyne bueren van Sevenhuysen gevallen, ende wat classis van Rotterdam daerinne gedaen heeft. Is besloten, dat de saecke MICHELs sal blyven staen, op hope oft hy morgen quame. Maer soe hy nyet en quame, sal de saecke en Vrydach voortgehandelt worden, maer sullen die van den classe van Rotterdam in der handelinge buyten staen.

Den xxv^{en} dach in Aprile anno lxxxI syn weder verschenen de schouteth van Sevenhuysen, de substituyt van den bailliu van Schielant ende noch een van Sevenhuysen, versueckende dat men op de saecke MICHELs letten ende een eynde maecken wil, opdat sy weder eenen predicant mogen hebben, die hen Gods woort verkondige ende voirtaen den kerckendienst betrede. Ende hebben onder andere gepresenteert, indien het bevonden mochte worden, dat het stipendie van Sevenhuysen ende het huys des pastoors den dienaer, dien sy beroepen ende aengenomen hebben, volgen mochte by provisie, dat sy cautie willen stellen, indien tHoff mochte bevinden, dat MICHIELEM onrecht gedaen ware, dat sy dat te recht wederkeeren willen. Is oyck tot begeerte der luyden van Sevenhuysen

voir de vergaderinge gecomen meester JAN RAES, eertyts schoolmeester van Sevenhuysen, ende heeft verclaert de saecke, die heur tusschen MICHIELEM ende hem meester JANNEM ende syn huysfrouwe respective toegedragen heeft. Ten lesten MICHIEL verwacht synde is gecomen ende heeft overgegeven een schrift, tenderende ten eynde dat de synode de Raden van Hollant met de kennisse der saecken int geheel soude laten bewerden ende daertegens nyet attenteren, verclarende dat hy nyet anders in meyninge en was daertoe te doen, de synode mocht doen wat sy wilde. Is tselve schrift in syn presentie gelesen ende heeft daerby overgegeven de clachten, over hem gedaen, item syne antwoirt, te Hove overgegeven, ende noch de copie van een attestatie, van sekere bueren onderteeckent, dewelcke in syn tegenwoordicheyt, overmits hy haestichde wech te syn, nyet en syn gelesen, maer is vriendelick gebeden, dat hij hem bewysen ende dragen soude als een kerckendiener ende in handelinge treden om van der saecken te spreken ende te besien, wat men best ter eeren Gods ende opbouwinge der kercken soude mogen doen, begerende, indien hy nu nyet beraden en was, dat hy doch morgen komen wilde; de synode soude hem den gantschen dach verwachten. Maer MICHIEL en heeft hem nergens toe willen begeven, seggende dat hy morgen nyet komen en konde; de vergaderinge mochte doen, wat heur goet docht, want hy hadde overgegeven, daer hy begeerde by te blyven. Soe is MICHIELEM eyntelick ge-seeght, dat men een groot mishagen hadde in syne weygeringe ende, nadien sy anders met hem nyet uutruchten en konden, dat sy de saeck souden oversien ende nyettegenstaende syne weygeringe doen, wat sy christelick ende behoorlick souden bevinden. Na d'affscheyden MICHIELS heeft de vergaderinge oversien de acten der classe van Rotterdam belangende de suspensie MICHIELS ende oyck daertegens overlesen de schriften ¹⁾, by MICHIELEM innegebracht, bovengeruert. Ende is de saecke tot morgen in bedencken genomen.

Den xxviii^{en} dach in Aprile anno lxxxii de synode te samen gecomen synde, hebben innegeroepen de dienaers van den classe van Rotterdam ende hen afgevraecht, nadien MICHIEL hem gans geweygert heeft, wat heur begeeren was aen de vergaderinge. Hebben geantwoort, overmits de voirsz. MICHIEL den schouteth ende schepenen van Sevenhuysen te Hove in den Hage betrocken heeft ende daerdoir de onordeninge te Sevenhuysen blyft ende de arme huysluyden van Gods woort ende bedieninge der sacramenten ende andere kerekelicke diensten berooft worden ter grooter lasteringe des evangeliums ende schade der eenvoudige ende onschuldige, dat de vergaderinge wille den gantschen handel van der

---

¹⁾ Hierbij staat in margine: »Dese schriften syn Casper Swerinchuysen gegeven om Michielem weder te doen.»

suspensie oversien, wat hen daerof bedunct, oft by den classe van Rotterdam anders dan christelick ende billick in der saecken gehandelt is, ende indien de handelinge oprechtich gevonden wort, dat sy alsdan met goeden raedt ende hulpe de saecke alsoe bevorderen wille, dat argernisse ende allerley onraedt, hieruut onstaende, geweert moge worden. Indien men oyck bevindt by hen anders als recht gehandelt te syn, dat sy hen onderwerpen in den oordeel der vergaderinge te beteren, wat onrecht gedaen soude mogen syn. Soe heeft de synode op alles ryepelick gelet ende besondere gemeret, dat die MICHIELEM hebben beschuldicht, syn de ordinarie overheyt in den dorpe van Sevenhuysen, dewelcke gepresenteert heeft heur clacht te bewysen ende oyck de saecke int oordeel classis heeft onderworpen; aen d'ander syde dat MICHIEL, een kerckendienaer synde, veelmael geweygert heeft hem der censuere der classe, daeronder hy nochtans was staende, te onderwerpen, dat hy oyck geweygert heeft simpelick met bekennen oft ontkennen hem te verantwoerden ende ten lesten in de gantsche handelinge hem ongeschietelick ende ongehoorsaemlick gedragen, veel anders als een lidtmaet der kercken (geswegen een kerckendienaer) hem behoort te dragen. Soe is geadviseert, dat de classe van Rotterdam, voirgenomen hebbende alleen wat kerckelick is, recht gedaen heeft, dat sy MICHIELEM heeft gesuspendeert midts redenen voirsz. Ende soude classis van Rotterdam wel gedaen hebben, dat sy (latende nochtans den Hove van Hollant die politissche cognitie) de saeck soeverde bevordert hadde, dat in tyts een ander dienaer in den dorpe van Sevenhuysen bestelt ware geweest ende staet nu noch daerop te vorderen. Is dan raedtsaem bevonden, dat van deser vergaderinge wegen geschreven sal worden aen de heeren Raden van Hollant met ootmoedige bidden, dat sy de kercke in heure kerckelicke censuere laten voirtvaren. Ende daertoe syn gecommiteert met credentie-brieven uut deser vergaderinge RODOLPHUS VELTIUS ende CHRISTIANUS SINAPIUS om de saecke mede mondeling voir te dragen.

Den 11en dach in Meye heeft CORNELIS GIELISSEN, diener van Enchuysen, beroepen na Sevenhuysen, hem den synode gepresenteert ende syne afscheydt ende attestatie van Enchuysen laten sien. Na onderlinge communicatie heeft deselve opentlick verclaert, hoewel hy met syn gantsche huyshoudinge hier gekomen is, nochtans indien men bevindt, dat MICHIEL stichtelick te Sevenhuysen soude mogen blyven, dat hy wel tevreden is, nyet begeerende hem uut te stooten, dat hy wil wachten op een beroep, gelyck hy nyet herwaerts aengecomen soude hebben, hadde hy geweten, dat de saeck noch alsoe stont. De synode heeft verclaert, dat sy nyet verstaet, dat MICHIEL na dese gelegentheyt daer stichtelick dienen kan, dat sy metten eersten de saecke ten eynde brengen sal soeveel mogelick, vermanende daerentusschen den voirsz. CORNELISEN hem stil ende vreedt-

saem metten voirsz MICHIELEM te dragen sonder hem oorsaek van clagen te gheven Desgelycken syn oyck vermaent de goede luyden van Sevenhuysen.

Ten voirsz dage syn uut den Hage wedergecomen de voirsz. gedeputeerde deses synode ende hebben medegebracht een acte van den Hove van Hollant, daarmede desen synode toegelaten is mette kerckelicke censuere tegens den voirsz. MICHIELEM voirt te varen, dewelcke aent eynde van desen geïnserieert is Soe heeft dese vergaderinge den voirsz. MICHIELEM doen soecken ende voircomen Is gebeden ende vermanet, dat hy hem als een kerckendiener der kerckelicker censuere wilde onderwerpen, men soude syne saecke in alle billicheynt verhooren. Maer MICHIEL is gebleven by syn voirgaende, nyet begeerende dat in der saecken yet gedaen soude worden. Ende nadien MICHIEL uitgegaen ende weder innergeroepen was, is hem geseeght, dat de vergaderinge seer geerne gesien hadde, dat hy heuren goeden raedt wilde volgen, maer nadien alle vermaningen by hem vergeefflick syn geweest ende noch syn, dat daeromme sy de saecke van der suspensie hebben moeten voirnemen ende bevonden, dat de classe van Rotterdam daerinne anders nyet als behoorlick gedaen on heeft ende tot de suspensie gedrongen is van wegen syner ongehoorsaemheynt Is oyck MICHIELEM geopent ende voirgelesen de acte van den Hove van Hollant bovengeruert, vermanende noch MICHIELEM, dat hy hem na billicheynt richten wilde. Soe heeft MICHIEL verclaert, dat hy dat nyet en begeerde te volgen, wilde hem beraden ende begeerde copie van der acte. Daerop hem is geantwoirt, soe hy wilde in kerckelicke handel treden oft noch heden hem daerop verclaren (want de synode nyet langer byeen mochte blyven) soe wilden sy hem copie geven, maer indien hy hem in den Hage wilde beraden, soe conde hy copie crygen by den greffier in den Hage, ende is hem opentlick verclaert, dat sy nyet langer conden toesien, maer nyettegenstaende syne ongehoorsaemheynt soudent doen, wat sy na Gods woort, ter eere Gods ende opbouwinge syner kercken soudent bevinden. Ende alsoe is MICHIEL, in syn voornemen blyvende, van de vergaderinge afgescheyden. Volcht dan hierna het oordeel des synode over MICHIELEM voirsz. :

De synode particulier van Suythollant, gesien hebbende de acte van suspensie, welcke de classe van Rotterdam gedaen heeft over MICHIELEM ANDRIESEN, diener was te Sevenhuysen, van synen dienst aldaer, waerover oyck neerstelick van deses synode wegen met hem gehandelt is, gebeden ende vermanet, dat hy hem doch als een kerckendiener dragen ende der kerckelicke censuere wilde onderwerpen, maer bevonden dat hy hem nergens toe en wilde vuegen, hoewel hem oyck de acte van den Hove van Hollant in date den ien Majj anno xv^clxxxi (daarmede desen synode mits voirgaende kennisse van saecken toegelaten is mette kerckelicke censuere tegen den voirsz. MICHIELEM voirt te varen) voirge-

lesen ende gethoont is; gemerct oyck dat den synode alhier is gerefereert de handelinghe, die de synode generael met hem gehadt heeft bynnen Dordrecht anno LXXIII, doen hy noch op hope van beteringe uut graciën toegelaten is in den classe van den Briel, alwaer hy hem oyck ongehoorsaemlick heeft gedragen ende met autoriteyt van den Staten sonder redene hem der censuere wilde ontrecken, ende doch eyntelick opt dorp Sevenhuysen onder de classe van Rotterdam met grooter swaricheyt is getransfereert, daer hy nu dese moeyte weder aengericht heeft; soe heeft de synode particulier besloten ende verclaert, dat mette voirsz. suspensie MICHIELEM geen onrecht gedaen en is ende dat hy geen oorsaeck en heeft gehadt hem daeraff te beclagen. Ende nadien het ombillick is, dat MICHIEL, gesuspendeert synde, soe lange in synen dienst noch gebleven is ende tot noch toe geene beteringe bewesen en heeft, dat oyck de schouteth ende gericht mette gemeyne bueren eenen dienaer begeeren, daertoe sy beroepen hebben CORNELISEN GIELISSEN, predicant van Enchuysen, gelyck als het wel behoorlick is, dat sulcke dorp met grooter onstichtinge nyet onbesorget en blyve, soe is voirder (hoewel met grooter bedroeffnisse) na rype overlegginge van alle tghene dat hierinne behoorde aengemeret te worden, verclaert dat MICHIEL ANDRIESSEN van den dienst van Sevenhuysen geheelick afstaen sal ende voirtaen geenen dienst des woorts mogen betreden, ten ware hy namaels van syne ongehoorsaemheyt hem gebetert hadde ende alsdan totten dienst bequaem bevonden soude moge worden. Ende indien MICHIEL hem na desen noch nyet en beterde, als men doch hopet ja, soe sal de classe van Rotterdam, doch met advyse van de classe van Delft, voirtaen procederen tot eyntelicke censuere met behoirlicke intervallen. Ende om het voirsz. dorp voortaan te bestellen, diewyl CORNELIS GIELISSEN voirsz. van den schouteth ende gericht van Sevenhuysen als voir beroepen is ende de classe van Rotterdam daarmede tevreden is, soe de gedeputeerde der classe gerefereert hebben, soe sal deselve CORNELIS den gemeynen bueren toecomenden Sondach voirgestelt worden ende sal van des synode wegen geschreven worden doir RENERUM DONTGLOCKE aen den ontfangen COOLWYCK, dat MICHIEL voirsz. van synen dienst afgestelt is ende CORNELIS voirgenoempt in syne plaetse gestelt sal worden als voir, dat hy daeromme den voirsz. CORNELISEN op syn boeck wille stellen ende oyck daertoe helpen, dat deselve CORNELIS in het pastoorhuys moge comen. Ten lesten sal CASPAR SWERINCKHUYSEN, diener van Rotterdam, toecomenden Sondach oft ter eerster gelegenheyt te Sevenhuysen vercondigen de afstellinge MICHIELS ende daerna CORNELISEN den gemeynen bueren presenteren ende MICHIELEM deses synode oordeel aenseggen. Aldus gedaen bynnen Rotterdam in der Suythollantschen synodale vergaderinge den iien dach in Meye anno xv^e ende eenentachtentich.

Copie van de brieven des Raedts van Hollant.

Opt vertooch den Hove van Hollant op heden gedaen by CHRISTIANUM SINAPIUM ende RODOLPHUM VELTIUM, dienaers des godlieken woorts, van wegen die predicanten ende ouderlingen des Suythollantschen particulieren synodi, jegenwoirdelick gehouden bynnen Rotterdam, is hen voir antwoorde gegeven, dat voirsz. Hoff voiral begeert, dat in de kerckenregeringe alle goede ordre onderhouden mach worden, ende is tselve Hoff bereydt daeraen tot allen tyden die handt te houden. Ende aengaende die procedueren voir desen Hove jegens MICHEL ANDRIESEN en verstaet tvoirsz. Hoff nyet, dat by deselve procedueren bolet ende verhindert wert, oft die voirsz. synodus sal mogen met voirgaende kennisse van saecken mette kerckelicke censueren jegens den voirsz. MICHEL voirtvaren, oeyck tot privatie oft anders, soe sy in goeder conscientie na luydt ende uutwysen des heylichs woorts des Heeren ende goede kerckelicke ordre bevinden sullen te behooren, ende voirts die kercke van Sevenhuysen in sulcken gevalle versien van een bequaem predicant. Ende sal tvoirsz. Hoff de handt mede houden, dat sulcx, als by de voirsz. synodus met goede kennisse van saecken ende ordre als voren gedaen sal werden, effect sal mogen sorteren. Gedaen in den Rade den 1^{en} Meye anno xv^oLXXXI. In kennisse van my. Onderteeckent ERNST.

Geeyndiget dese synodale handelingen den iien dach in Meye anno xv^oLXXXI. T'oirconden by ons onderteeckent.

VALERIUS TOPHUISANUS PAULI, electus praeses ssi.
HENRICUS CORPUTIUS, scriba.